

Anna Jagiełło-Szostak

Bośnia i Hercegowina: protesty przeciw przemocy wobec kobiet

Protesty przeciw przemocy wobec kobiet odbyły się 14 sierpnia 2023 r. w kilku miastach Bośni i Hercegowiny. Powtarzające się w ostatnich latach manifestacje z jednej strony wskazują na poważny problem społeczny, jakim jest przemoc domowa, z drugiej zaś stanowią sprzeciw społeczeństwa wobec opieszałości sądów i słabej reakcji policji oraz instytucji państwowych. Mimo że władze BiH podejmują kroki w kierunku tworzenia odpowiednich ram prawnych dotyczących zwalczania przemocy domowej, m.in. zgodnie z europejską polityką społeczną (BiH jest sygnatariuszem m.in. konwencji stambulskiej), to wciąż pomoc dla ofiar przemocy jest niewystarczająca.

Tło protestów. Protesty przeciw wszelkim rodzajom przemocy wobec kobiet odbyły się w kilku miastach Bośni i Hercegowiny (Sarajewo, Mostar, Bijeljina, Gradačac, Zenica) po wielokrotnych morderstwach dokonanych 11 sierpnia 2023 r. w miejscowości Gradačac w Federacji BiH. Wówczas Nizama Hećimović została brutalnie pobita, a następnie zastrzelona przez swojego partnera, co było transmitowane na portalu społecznościowym Instagram. Sprawca tego samego dnia zabił jeszcze dwie i ranił kolejne trzy osoby. Podczas protestów widoczne były transparenty: *Stop wszystkim przejawom przemocy, Kogo chroni system?, Stop kobietobójstwu czy Powiedzmy nie przemocy*. Przypadek kobietobójstwa z Gradačac jest dwudziestym w BiH w ciągu ostatnich dwóch lat.

Problem przemocy domowej, w tym przemocy fizycznej, psychicznej i ekonomicznej wobec kobiet, wzmacniany był przez konflikt w BiH w latach 90. XX w., sytuację społeczno-ekonomiczną, a także pandemię COVID-19. Według danych misji OBWE 64% kobiet w BiH można uznać za dotknięte konfliktem. Oznacza to, że przemoc ze strony partnera jest wyższa wśród kobiet, których partner walczył w konflikcie, niż tych, których partner tego nie robił¹.

Sytuacja społeczno-kulturowa. Według ONZ² (UN Woman) oraz Ministerstwa Praw Człowieka i Uchodźców w BiH, co druga kobieta doświadczyła różnych form przemocy od przekroczenia 15 roku życia. W BiH jest to 52,8% i podobnie w dwóch podmiotach składowych: w Federacji Bośni i Hercegowiny (FBiH) – 52,8% i Republice Serbskiej (RS) – 52,7%. Liczne organizacje pozarządowe (np. Banja Luka United Women's Foundation) zwracają uwagę na postrzeganie przemocy jako społecznie akceptowalnego zachowania, uzasadnionego tradycyjnymi normami patriarchalnymi i stereotypami dotyczącymi płci. Społeczeństwo często obwinia ofiary za ich bierność lub wybór nieodpowiedniego partnera. Wpływ na te postawy mają media, które niejednokrotnie przedstawiają zabójstwo kobiety jako tragedię rodzinną, a sprawcę zbrodni jako człowieka spokojnego, opiekuńczego i wzorowego.

Sytuacja polityczno-prawna i zapobieganie przemocy w BiH. W wymiarze międzynarodowym BiH jest sygnatariuszem kilku konwencji międzynarodowych, m.in. Konwencji ONZ o likwidacji wszystkich form dyskryminacji kobiet i Konwencji Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej (konwencja stambulska), ratyfikowanej przez BiH w 2013 r. W wymiarze krajowym BiH posiada Ustawę o równości płci i Ustawę o zakazie dyskryminacji. Ustawa o ochronie przed przemocą domową została przyjęta przez dystrykt Brčko (DB) w 2018 r. Ustawa o równości płci określa m.in. obowiązki odpowiednich instytucji, a mianowicie Agencji ds. Równości Płci BiH, Centrum ds. Równości Płci FBiH oraz Centrum ds. Równości Płci RS. W styczniu 2023 r. rząd FBiH przyjął Strategię zapobiegania i zwalczania przemocy domowej na lata 2021-2027, której priorytetem jest ograniczenie przemocy domowej poprzez doskonalenie systemu kompleksowej ochrony

¹ OSCE on domestic violence in Bosnia and Herzegovina in time of COVID-19, <https://www.osce.org/mission-to-bosnia-and-herzegovina/450877> [15.08.2023].

² Ending Violence against Women, <https://eca.unwomen.org/en/where-we-are/bosnia-and-herzegovina/ending-violence-against-women> [14.08.2023].

ofiar przemocy domowej. Według Aleksandry Petrić z Banja Luka United Women's Foundation istniejące ustawodawstwo w trzech jednostkach administracyjnych państwa – RS, FBiH i Dystrykcie Brčko – wymaga ujednoczenia, a także dostosowania do konwencji stambulskiej, co narzuca konieczność współpracy różnych instytucji rządowych – sądów, administracji, policji.

Obecnie w BiH jest osiem tzw. bezpiecznych domów (*sigurne kuće*)³, dysponujących miejscami dla dwustu ofiar przemocy. Finansowanie domów pochodzi w 30% ze środków kantonów, a w 70% z budżetów entytetów. Sevlid Hurić, minister ds. praw człowieka i uchodźców BiH, wskazał, że w ciągu ostatnich 10 lat FBiH nie wywiązała się ze swoich zobowiązań w zakresie tworzenia bezpiecznych domów. Według standardów UE na 10 tys. mieszkańców powinno przypadać jedno miejsce rodzinne (w BiH jest to najczęściej kobieta plus dwoje dzieci).

Reakcje władz Sarajewa. Burmistrzini Sarajewa Benjamina Karić z Partii Socjaldemokratycznej (*Socijaldemokratska Partija*, SDP) 14 sierpnia 2023 r. ogłosiła szesnaście postulatów związanych z walką z przemocą wobec kobiet. Dotyczą one:

1. Ustalenia odpowiedzialności funkcjonariuszy policji i osób pełniących funkcje sądowe w zakresie stwierdzonych zaniechań i odpowiedzialności karnej wymienionych.
2. Zwiększenia liczby bezpiecznych domów dla ofiar przemocy, które zapewniać mają ochronę fizyczną, wsparcie psychologiczne, pomoc prawną oraz dbać o proces edukacji dzieci.
3. Skoordinowanego wsparcia instytucjonalnego w systemie ochrony socjalnej poprzez zapewnienie ofiarom przemocy odpowiedniej ochrony i wsparcia.
4. Niezwłocznego uchwalenia przepisów, które będą skutecznie kontrolować publikację w Internecie treści propagujących przemoc.
5. Zachęcania ofiary przemocy, a także wszystkich innych osób, które posiadają informacje o przemocy, do jej zgłaszania, aby zapobiec jej eskalacji.
6. Zapewnienia ofiarom przemocy i osobom zgłaszającym przemoc skutecznej ochrony przez właściwe instytucje.
7. Objęcia sprawców poważnych przestępstw regularnym nadzorem przez policję, nawet po odbyciu kary.
8. Określenia przepisów dotyczących odpowiedzialności funkcjonariuszy policji w przypadku zaniechania czynności urzędowej. Współpracy instytucji z organami policji i organizowania przez władze specjalnych szkoleń dla jednostek policji i funkcjonariuszy w zakresie postępowania z ofiarami przemocy seksualnej i przemocy domowej.
9. Zaostrzenia przepisów w przypadku powtarzania się lub eskalacji przemocy.
10. Oceny ryzyka oraz pociągania do odpowiedzialności policjantów i karania ich w przypadku nieadekwatnej reakcji na przypadek przemocy.
11. Zdefiniowania kobietobójstwa (femicid) jako odrębnego przestępstwa w aktach prawnych BiH.
12. Traktowania kobietobójstwa jako szczególnej formy zabójstwa (m.in. znowelizowanie Kodeksu karnego). Zaostrzenia sankcji za przestępstwa związane z przemocą na tle seksualnym, przemocą domową i kobietobójstwem.
13. Wzięcia większej odpowiedzialności przez instytucje edukacyjne i religijne oraz zwrócenia szczególnej uwagi na edukację młodzieży w zakresie promowania niestosowania przemocy w rodzinie i środowisku.

³ Ofiara może przebywać w takim domu przez sześć miesięcy z możliwością przedłużenia o kolejne sześć, a w wyjątkowych przypadkach dłużej, gdy postępowanie sądowe się przedłuża.

14. Podjęcia działań władz i zwiększenia przepustowości więzień, tak by sprawcy czynów zabronionych, bezpośrednio po skazaniu na karę pozbawienia wolności, mogli rozpocząć odbywanie kary.
15. Skutecznego monitorowania i reagowania przez podmioty państwowe na doniesienia medialne nawołujące do przemocy i propagujące przemoc.
16. Realizacji międzynarodowych zobowiązań prawnych przewidzianych w konwencji stambulskiej.

Pojawiły się nieliczne deklaracje polityków dotyczące dokonania zmian prawnych w odniesieniu do tej kwestii. Saša Magazinović, członek Izby Reprezentantów Zgromadzenia Parlamentarnego BiH, reprezentujący SDP, zapowiedział, że w nowej kadencji zajmie się kwestią zdefiniowania kobietobójstwa jako przestępstwa.

W ramach regionalnej solidarności protestujący w Belgradzie – którzy organizują cotygodniowe wiece przeciwko przemocy od czasu majowej strzelaniny w stolicy Serbii, gdy zginęło dziesięciu uczniów ([„Komentarze IEŚ”, nr 868](#); [„Komentarze IEŚ”, nr 869](#); [„Komentarze IEŚ”, nr 874](#)) – w ramach solidarności uczcili minutą ciszy ofiary z Gradačac.

Wnioski. Problem przemocy wobec kobiet dotyczy wszystkich państw bałkańskich. Według World Population Review z 2021 r. wskaźnik zabójstw w regionie Bałkanów, w przeliczeniu na 100 tys. kobiet, wynosił: w Albanii 1,1; Bułgarii 1; Turcji oraz Macedonii Północnej 0,9; Serbii oraz Czarnogórze 0,6; Grecji oraz Bośni i Hercegowinie 0,5 i Chorwacji 0,4.

- Przemoc wobec kobiet i przemoc domowa to jedno z największych wyzwań społeczeństwa bośniackiego. W ostatnim czasie kwestia ta przeniosła się ze sfery prywatnej do publicznej. Bardzo trudno jest określić skalę przemocy wobec kobiet i przemocy domowej w BiH ze względu na ukryty charakter problemu, wynikający z niezgłaszania przypadków przemocy w rodzinie oraz braku jednolitego rejestru danych statystycznych dotyczących przemocy wobec kobiet.
- BiH teoretycznie posiada prawne środki umożliwiające karanie przestępców przemocy domowej. W praktyce wsparcie dla ofiar przemocy jest w dużej mierze ograniczone, np. sprawcy przemocy wobec kobiet często otrzymują warunkowe lub niskie wyroki pozbawienia wolności, a egzekwowanie prawa kobiet-ofiar do odszkodowania za szkody i koszty poniesione w wyniku przemocy nadal stanowi wyjątek. Zauważalny jest także brak zaufania obywateli do instytucji w BiH oraz wiary w ich sprawczość. Protesty traktowane są przez obywateli jako „bunt” przeciwko bezczynności instytucji państwowych.
- Zarówno obywatele, organizacje pozarządowe, jak i władze Sarajewa naciskają na instytucje rządowe w celu podjęcia przez nie działań i poprawy funkcjonowania systemu zabezpieczeń socjalnych dla ofiar przemocy domowej w BiH oraz wprowadzenia do systemu prawnego pojęcia kobietobójstwa. Uznanie tego terminu za kategorię prawną mogłoby ułatwić ściganie sprawców, jednak konieczne są dodatkowe środki, m.in.: harmonizacja ustawodawstwa pomiędzy jednostkami administracyjnymi niższego szczebla kraju, edukowanie opinii publicznej, odpowiednia ocena czynników ryzyka oraz mobilizacja polityczna władz centralnych.